

Уляна ШЕМЕТ
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
канд. юрид. наук, доц. **М. Г. Поліщук**
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В СУДОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Розширення способів альтернативного врегулювання спорів, необхідність швидкого та ефективного вирішення сімейно-правових конфліктів актуалізує проблематику впровадження інституту медіації та посередництва. З огляду на претензії щодо довготривалості судових розглядів, нездатності судової системи через владний характер вирішення конкретного сімейного спору сприяти налагодженню взаємовідносин між сторонами конфлікту, медіацію вважають більш ефективною, ніж звернення до суду. Як показує світовий досвід, медіація у цивільному процесі здатна вирішити юридичні конфлікти на основі примирення сторін через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не ухвалює остаточного рішення. Однак на вітчизняних наукових теренах залишається дискусійним питання впровадження медіації в національну систему захисту. З одного боку, медіацію розглядають як виключно автономний спосіб вирішення юридичних спорів, який має існувати паралельно з судовим процесом. З іншого боку, мова йде про судову медіацію як невід'ємну частину або стадію процесуальної процедури.

В Україні означеним колом питань займалися такі вчені, як: Л. Андрієвська, Н. Бондаренко-Зелінська, Г. Гаро, А. Дутко, С. Дяченко, С. Йосипенко, І. Ковальчук, Т. Кисельова, Ю. Притика, О. Спектор, Н. Стефанишин, І. Чеховська та інші.

Використання медіації під час врегулювання сімейних конфліктів має достатньо напрацьований досвід у багатьох країнах (зокрема, в Австралії, Австрії, Бельгії, Великій Британії, Іспанії, Італії, Канаді, Франції та США), де зародження та подальше застосування примирливих процедур відбувалося у сфері врегулювання міжособистих конфліктів (спори про спадкування, конфлікти, пов'язані із розірванням шлюбу тощо). В Україні ж початковий розвиток соціально-правового явища посередництва пов'язаний з врегулюванням економічних конфліктів. Підґрунтям для інституціоналізації практики медіації в Україні стали масштабні промислові страйки, які охопили Донецьку та Луганську області на початку 1990-х рр.

Лише згодом медіацію почали розглядати як ефективний спосіб вирішення сімейних спорів, наголошуючи на необхідності зміцнення сім'ї як соціального інституту, гармонізації сімейних відносин, збереженню шлюбу, захисту сімейних прав.

Визначення можливостей і способів впровадження посередництва в національну систему захисту прав і свобод людини, встановлення взаємозв'язку з цивільним процесом є надзвичайно актуальним та важливим з погляду практичного значення. На переконання С. Дяченко, з погляду науки цивільного процесуального права найбільш проблематичною є судова медіація, оскільки запровадження цієї моделі обов'язково призведе до необхідності узгодження її з нормами цивільного судочинства [1, с. 119]. Оскільки принципи організації медіації (здійснюється на основі абсолютної добровільності, конфіденційності, порядок проведення цієї процедури самостійно визначається сторонами медіації) не відповідають принципам цивільного процесуального права (цивільне судочинство підпорядковується вимогам процесуальної форми з властивою імперативністю, змістовною визначеністю, послідовністю та документальним оформленням процесуальних дій), це стає ключовим аргументом з боку

вчених, які категорично заперечують можливість розглядати медіацію невід'ємною частиною національного цивільного процесу.

Однак у Канаді та Німеччині медіація є частиною судочинства: її проводять судді, які пройшли спеціальну підготовку, мають відповідні навички та не відповідають за винесення рішення по справі. Більш того, першу серйозну спробу ініціювати медіацію в судовій системі України було здійснено завдяки двом проєктам, проведеним Європейською Комісією та Радою Європи: «Процедура відбору та призначення суддів, їх підготовки, притягнення до дисциплінарної відповідальності, розподілу справ та альтернативного розв'язання спорів» у 2006–2007 рр. та «Прозорість та ефективність системи правосуддя в Україні» у 2008–2011 рр. У межах пілотних проєктів із судової медіації було розроблено та використано в судах Донецька, Одеси, Києва, Волинської області різні моделі добровільної судової медіації, зокрема: добровільна медіація за участю зовнішніх медіаторів (модель 1) та добровільна медіація за участю судді-медіатора (модель 2). Особливий інтерес становить саме модель 2, за якою судді проходять серйозну підготовку з фасилітаційної медіації, основаної на інтересах, та можуть бути як медіатори, при цьому чітко розділяючи функції судді та медіатора. Якщо суддя вирішує, що справу можна вирішити через медіацію, він/вона (за обов'язковою згодою сторін) передає її іншому судді-медіатору цього ж суду. Після проведення медіації в спеціальному приміщенні, незалежно від укладеної чи ні мирової угоди, сторони повертаються до судді-доповідача. Тобто справа проходить процедуру медіації і вирішення по суті у двох різних суддів.

Серед переваг обов'язкової судової медіації можна назвати такі: а) швидке зменшення кількості справ, які розглядаються за повною процедурою; б) скорочення загальної тривалості розгляду справ; в) простіше контролювати якість підготовки медіаторів та самої процедури медіації; г) гарантування правової допомоги та вільного доступу до послуг медіації малозабезпечених верств населення.

Обов'язкові моделі передбачають спробу застосування медіації сторонами незалежно від їхнього бажання (але не обов'язок прийти до остаточного вирішення спору). У нашому суспільстві будь-яка обов'язкова вимога сприймається як бюрократична формальність, а в даному випадку ще як перепона на шляху до суду. Вочевидь, сторони просто проігнорують перші інформаційні засідання з медіації. Це призведе до низького рівня досягнення домовленостей. До того ж вимагає додаткових витрат з державного бюджету.

Маємо констатувати: у зв'язку зі специфічністю, нестабільністю судової системи, їй не вистачило системної зацікавленості щодо підвищення своєї ефективності шляхом запровадження медіації. Орієнтованою на реформи сьогодні досі залишається лише спільнота медіаторів. На державному рівні зацікавленість в медіації вибіркова, декларативна і здебільшого зростає через мотиваційні механізми міжнародної спільноти.

Отже, в Україні впровадження ідеї обов'язкової судової медіації не на часі. Більш доцільною є поступова інтеграція добровільної судової медіації. Так громадяни підвищать ступінь особистої відповідальності та отримають можливість обрати дієвий механізм врегулювання конкретного спору. Як з'ясувалося, інтеграція медіації до судової системи має стати невід'ємною частиною більш ширшої стратегії розвитку медіації в Україні, завданнями якої є створення законодавчої бази, ухвалення закону про медіацію, внесення змін до процесуальних кодексів, розширення питань взаємовідносин медіаторів із судами, популяризацію медіації серед широких верств населення, підвищення правової культури.

1. Дяченко С. В., Колокольна Н. С. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 2. С. 118–121. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/32.pdf.